

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ УКРАЇНИ

Ю. Ю. СУС,
*кандидат економічних наук,
Житомирський національний
агроекологічний університет*

Досліджено стан галузі тваринництва в Україні та надано оцінку потенціалу вітчизняної тваринницької галузі. Проведено аналіз виробництва валової продукції тваринництва у розрізі категорій господарств. Обґрунтовано роль держави при регулюванні виробництва продукції тваринництва у господарствах населення та визначено перспективні напрями державної підтримки особистих селянських господарств.

Постановка проблеми. Держава як визначальна організаційна ланка розвитку аграрного сектора економіки та суспільства має брати активну участь у формуванні політики сприяння розвитку особистих селянських господарств. Для забезпечення ефективного функціонування та створення сприятливих умов розвитку галузі тваринництва та отримання високих кількісних і якісних результатів важливо визначити оптимальний ступінь державного втручання у діяльність на селі. Важливим економічним, соціальним і політичним завданням має бути ефективна державна підтримка господарств населення, яка повинна здійснюватися відповідно до державних і регіональних програм розвитку АПК. Актуальність питання про роль домогосподарств населення у виробництві продукції тваринництва в Україні пов'язана із самозабезпеченням сільських родин м'ясо-молочною продукцією, насиченням ринку продукцією галузі, забезпеченням переробних підприємств сировиною тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема становлення та розвитку особистих селянських господарств у різних аспектах висвітлена Л. Д. Тулушем, М. І. Рудою, М. Боровиком, О. Я. Ярошевич, В. Я. Месель-Веселяком, Л. О. Абсавою, О. М. Шпичаком, О. М. Онищенком, І. В. Свиноусом та ін. Розкриваючи концептуальні засади функціонування особистих селянських господарств. Особливе місце у дослідженнях вчених займають питання державного регулювання виробництва як сільськогосподарської продукції так і продукції тваринництва господарствами населення, які знайшли своє відображення у працях відомих економістів-аграрників, а саме В. Я. Амбросова, М. Я. Дем'яненка, М. В. Зубця, П. М. Макаренка, М. Й. Маліка, С. В. Мочерного, О. О. Непочатенка, О. М. Онищенко, П. Т. Саблука, В. Юрчишина та ін. Проте окремі теоретичні та методологічні аспекти застосування різних важелів механізму державного регулювання виробництва продукції тваринництва залишаються недостатньо дослідженими і потребують поглибленого доопрацювання.

Метою дослідження є обґрунтування форм і методів державного регулювання розвитку продукції тваринництва в особистих селянських господарствах. У процесі написання статті використано такі наукові методи: дедуктивний – для теоретичного осмислення проблеми та уточнення окремих понять; монографічний – для вивчення зарубіжного і вітчизняного досвіду функціонування особистих селянських господарств; статистико-економічний – для оцінки сучасного стану галузі тваринництва; графічний – для наочного відображення результатів діяльності; абстрактно-логічний – для теоретичних узагальнень і формування висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічним питанням розвитку галузі тваринництва є досягнення якості та безпечності продукції і продовольства різними категоріями товаровиробників, допомога в просуванні їх продукції на організований ринок. Стратегія розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 р., яка прийнята розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 року №806-р., одним із ключових напрямів вбачає необхідність підтримки багатокладності для ефективного розвитку галузей аграрного сектора економіки з використанням переваг різних укладів (залежно від мотивації виробників). Акцент робиться на малі, сімейні ферми та їх кооперативи. Для успішного розвитку сільських територій необхідна державна підтримка всіх форм господарювання.

За підсумками державного статистичного спостереження за окремими показниками розвитку сільських, селищних і міських рад у сільських населених пунктах, що знаходяться в їхньому підпорядкуванні, станом на 1 січня 2013 р. зареєстровано понад 4301,8 тис. домогосподарств, членам яких відповідно до чинного законодавства надані земельні ділянки з цільовим призначенням "для ведення особистого селянського господарства" (далі – ОСГ). У науковій літературі ОСГ розглядається як своєрідна форма аграрного виробництва, що є базовою одиницею економіко-виробничих та соціально-психологічних відносин, від якої повністю залежить, які господарські відносини на даному історичному проміжку часу знайдуть підтримку в аграрному секторі будь-якої держави [4, С. 40].

При цьому кількість господарств, які утримують худобу та птицю, становить 3111,9 тис., або 72,3 % від загальної кількості ОСГ. Протягом останніх років кількість ОСГ постійно скорочується. Якщо у 2005 р. вона становила 4915,3 тис, то на початок 2013 р. зареєстрованих господарств на 613,5 тис. менше, ніж на початок 2005 р. [5, С. 65]. Не дивлячись на це, частка виробленої цими господарствами валової продукції тваринництва і надалі залишається значною – у 2012 р. виробництво валової продукції тваринництва господарствами населення становило 57 % [5, С. 43]. За статистичними даними, у виробництві всіх видів тваринницької продукції значна частка належить особистим селянським господарствам (див. таблицю).

Частка категорій господарств у виробництві валової продукції тваринництва за роками, %

Продукція	М'ясо (у забійній масі), тис. т		Молоко, тис. т		Яйця від птиці, млн шт.		Вовна, т		Мед, т	
	1*	2*	1*	2*	1*	2*	1*	2*	1*	2*
Роки										
2008	51,4	48,6	17,77	82,23	56,63	43,37	21,54	78,46	2,55	97,45
2009	53,9	46,1	19,26	80,74	58,20	41,80	20,43	79,57	2,43	97,57
2010	55,1	44,9	19,71	80,29	60,11	39,89	16,94	83,06	2,29	97,71
2011	56,7	43,3	20,26	79,74	62,81	37,19	16,69	83,31	2,13	97,87
2012	57,5	42,5	22,28	77,72	62,67	37,33	14,93	85,07	2,02	97,98

Примітка: 1* – сільськогосподарські підприємства,
2* – господарства населення.

Джерело: за даними Державної служби статистики [5, С. 128].

Найбільша частка господарств населення у виробництві продукції тваринництва припадає на виробництво меду – 97,98 %. Такий дисбаланс розвитку галузі у різних формах господарств експерти пов'язують з вузькою спеціалізацією, до якої нині схильні агроформування, та значними проблемами, пов'язаними з розведенням бджіл. Водночас для багатьох селян бджільництво залишається одним із небагатьох способів для поповнення сімейного бюджету.

У господарствах населення виробництво молока у 2011 – 2012 рр. перебувало на сталому рівні (трохи більше 8800 тис. т), а сільськогосподарські підприємства збільшили

його за цей період на 14,4 % [5, С. 127], чим збільшено частку сільськогосподарських підприємств у виробництві молока на 2,5 %. Проте вплив індивідуального сектора на молочну галузь залишається вагомим.

У 2012 р. частка господарств населення у виробництві м'яса становить 42,5 %. За останні п'ять років збільшення виробництва м'яса спостерігалось лише на сільськогосподарських підприємствах. Господарства населення зменшили виробництво м'яса через великі витрати на вирощування тварин та низьку віддачу такої діяльності.

Вирішальний вплив на зазначені структурні зміни в перспективі, на нашу думку, матиме рівень конкурентоспроможності окремих особистих селянських господарств та видів продукції, яку вони виробляють, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а також перспективи щодо підвищення з кожного виду продукції.

Про рівень конкурентоспроможності продукції селянських господарств можна судити, порівнюючи загальнодержавні показники продуктивності худоби та витрат кормів у розрізі ОСГ та сільськогосподарських підприємств. Спостерігається загальна тенденція до випереджаючих темпів зростання продуктивності худоби на сільськогосподарських підприємствах порівняно з ОСГ. За даними Державної служби статистики, за підсумками 2012 р. в ОСГ відмічається дещо нижча продуктивність худоби та більші витрати кормів на її утримання [8, С. 29 – 33]. Все це збільшує собівартість продукції та одночасно зменшує її конкурентоздатність на внутрішньому ринку.

За умови підписання угоди про асоціацію України з ЄС вкрай необхідно визначити магістральним напрямом державного регулювання проведення сертифікації та стандартизації продукції галузі тваринництва та розширення напрямів реалізації її у країнах ЄС. Великі витрати по отриманню сертифікату на вироблену продукцію тваринництва є непосильними для ОСГ, у зв'язку з чим виключно продукція сільськогосподарських підприємств матиме вихід на міжнародні ринки.

Відповідно до чинного законодавства на загальнодержавному рівні у 2013 р. практично діяло три види підтримки. Так, згідно з Постановою КМУ від 2 березня 2011 р. № 246 "Про затвердження Порядку використання сум податку на додану вартість, сплачених переробними підприємствами до спеціального фонду державного бюджету" запроваджено фінансову підтримку господарств населення [1], а саме:

- компенсація понесених витрат за закуплену нову установку індивідуального доїння вітчизняного виробництва. Компенсація витрат за доїльну установку становить – до 5000 грн і сплачується господарствам, які мають не менше трьох голів корів;

- дотація за утримання та збереження молодняку ВРХ у розмірі: за молодняк ВРХ 3 – 6 міс. – 250 грн за гол., 6 – 9 міс. – 500 грн за гол., 9 – 12 міс. – 750 грн за гол., за молодняк віком від 12 до 15 місяців – 1000 грн за гол. Бюджетна дотація передбачає виплати фізичним особам за збереження молодняку ВРХ у розмірі 250 грн за кожні наступні три місяці його утримання до досягнення 15 міс.;

- дотація за продану на забій худобу надається за кілограм прийнятої живої ваги в таких розмірах: 2,5 грн за молодняк великої рогатої худоби живою масою не менше, як 330 кг; 1,5 грн за свиней (крім свиноматок і кнурів) живою масою від 100 до 120 кг; 1 грн за свиней (крім свиноматок і кнурів) живою масою від 120 до 150 кг.

В окремих областях ці напрями доповнювалися низкою інших заходів, що фінансувалися в межах регіональних програм.

З метою поліпшення породних та продуктивних якостей великої рогатої худоби, свиней, птиці, що знаходиться в ОСГ, держава, через департаменти та управління агропромислового розвитку на місцях, має налагодити співпрацю сільськогосподарських підприємств по племінній справі у тваринництві з господарствами населення, створюючи пункти штучного осіменіння з використанням сперми продукції плідників, як вітчизняної так і імпортової селекції лише високої племінної цінності, допущених для відтворення маточного поголів'я.

Доцільно погодитись з професором І. В. Прокопою, який зазначає, що ОСГ залишаються "пасинками" вітчизняної аграрної системи. Їхнє становище в економічній, соціаль-

ній, інституційній складових цієї системи можна охарактеризувати як вилученість, відторгненість. Найпомітнішою ознакою економічного відторгнення господарств населення є обмеженість їх доступу до ринкової інфраструктури, справедливих цін, засобів державного субсидування. Інституційне відторгнення виявляється у консервуванні іміджу селянських господарств як "неперспективної" форми господарювання. Забезпечення повноцінної інтеграції господарств у вищезазначені й інші форми ринкового функціонування є необхідною умовою формування його як цілісного, згуртованого і збалансованого за основними параметрами організму. Йдеться, насамперед, про ту частину ОСГ, що демонструє здатність до самостійного господарювання та виробляє (або готова виробляти) вагомі обсяги (як для домогосподарств) продукції тваринництва [2, С. 16].

Досягнення перспективних показників розвитку галузі неможливе без підвищення ефективності господарювання у дрібних товаровиробників. Прикладом у цьому може стати Польща, де близько 90 % молока виробляється господарствами населення та забезпечується постачання майже 70 % від загальних надходжень сировини на переробні підприємства. Приклад Польщі може стати зразковим для господарств сільського населення України. Тим більше, що місцеві органи самоврядування можуть підтримати малі форми господарювання у сільській місцевості. При подальшому розвитку цього процесу дрібно-товарні ферми стануть альтернативою крупнотоварному виробництву. Такий підхід на нинішньому етапі розвитку галузі є прийнятним для України [3].

Вважаємо, що державна підтримка господарств населення має проводитися у таких напрямках: забезпечення потреб населення в земельних ділянках для ведення особистого підсобного господарства; сприяння розвитку кооперації в сільській місцевості; створення умов для існування на селі переробних і торговельних підприємств, пов'язаних з виробництвом, заготівлею, переробкою і збутом продукції тваринництва; розширення на місцях мережі м'ясо-молочних заготівельних пунктів, зміцнення в них матеріально-технічної бази і кадрового потенціалу; напрацювання нормативно-правової бази, спрямованої на організацію процесу співпраці між переробними підприємствами та особистими селянськими господарствами щодо відгодівлі сільськогосподарських тварин; розширення обсягів надання інженерно-технічних, ветеринарних, зоотехнічних, та інформаційно-консультаційних послуг; урегулювання питань соціального захисту і соціальних гарантій сільського населення; сприяння наданню кредитів господарствам населення для будівництва житла, виробничих приміщень, придбання техніки та устаткування, закупівлю молодняка великої рогатої худоби та свиней, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Висновки. Обґрунтовано, що селянські господарства, які утримують для товарного виробництва 2 – 3 корови та мають бажання збільшити поголів'я до 10 – 12 корів, повинні отримувати державну підтримку при будівництві ферми нарівні з сільськогосподарськими підприємствами. Виробництво молока на міні-фермах потребує незначних капіталовкладень та частково може вирішити питання підвищення якості молочної сировини і насичення внутрішнього ринку.

Нині з боку держави має бути всебічне заохочення жителів сільської місцевості до участі в розвитку особистих селянських господарств та подальшої їх трансформації у фермерські господарства або сільськогосподарські підприємства, що забезпечить кращий контроль якості продукції та ширший спектр напрямів державної підтримки.

При побудові ефективної системи державного регулювання діяльності ОСГ особливу увагу слід приділяти інноваційним чинникам, як визначальним при забезпеченні конкурентних переваг на ринку продовольчої продукції, необхідності здійснення своєчасних змін інституціональних чинників, що визначають правові умови функціонування господарств населення та побудові відповідного інформаційного середовища, що забезпечуватиме гнучкість прийняття управлінських рішень.

Список літератури

1. Порядок використання сум податку на додану вартість, сплачених переробними підприємствами до спеціального фонду державного бюджету: Постанова КМУ від 2 березня 2011 року № 246 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/342-2012-п>
2. Прокопа І. В. Інтеграція товарних селянських господарств у ринкову систему функціонування аграрного сектора: загальні засади та першочергові кроки // Економіка АПК, – № 10, – 2013. – С. 16 – 23.
3. Свиноус І. В. Щодо проблеми оподаткування особистих селянських господарств // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. – 2009. – № 49.
4. Свиноус І. В., Микитюк Д. М. Концептуальні засади функціонування особистих селянських господарств // Продуктивність агропромислового виробництва: Науково-практичний збірник (економічні науки). – 2013. – № 23. – С. 37 – 42.
5. Сільське господарство України : [статистичний збірник] за ред. Власенко Н.С. / Державна служба статистики України. – Київ. – 2013. – 402 с.
6. Скотарство України: реалії сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agro-business.com.ua/2010-06-11-12-52-32/878-2012-02-17-12-39-42.html>
7. Солов'яненко Н. Організаційно-економічні аспекти функціонування особистих селянських господарств в контексті розвитку земельних відносин // Землепорядний вісник, – № 10, – 2013, С. 20 – 21.
8. Тваринництво України: [статистичний збірник] за ред. Власенко Н. С. / Державна служба статистики України. – Київ. – 2013. – 169 с.

Особенности Государственного регулирования производства животноводческой продукции в личных крестьянских хозяйствах Украины

Ю. Ю. Сус,
*кандидат экономических наук,
Житомирский национальный
агроэкологический университет*

Исследовано состояние отрасли животноводства в Украине и предоставлена оценка потенциала отечественной животноводческой отрасли. Проведен анализ производства валовой продукции животноводства в разрезе категорий хозяйств. Обоснована роль государства при регулировании производства продукции животноводства в хозяйствах населения и определены перспективные направления государственной поддержки личных крестьянских хозяйств.

Features of government of animal products on Ukrainian households

Y. Sys

The state of the livestock industry in Ukraine is studied and the potential of domestic livestock industry is evaluated. The analysis of gross animal production in terms of categories of farms is made. The role of the state in regulating livestock production in households is substantiated and promising directions of state support of household farms is identified.